

Accounting-onderzoek: een rigoreuze aanpak

Auteur(s):

Majoor, S.
Groot, T.L.C.M.
Resp. hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en aan de Universiteit Maastricht.

Verschenen in:

ESB, 84e jaargang, nr. 4184, pagina D10, 7 januari 1999

Rubriek:

Dossier Bedrijfseconomie

Trefwoord(en):

accounting

Van alle disciplines in de bedrijfseconomie staat het accounting-onderzoek waarschijnlijk het meest ter discussie. Men heeft het oor te veel laten hangen naar de praktijk en daardoor is de onafhankelijke wetenschappelijke onderzoekscultuur verloren gegaan, zo luidt het verwijt. De auteurs ontkennen dit niet, maar pleiten onmiddellijk voor een eerherstel voor het wetenschappelijk onderzoek. Er moet een rigoreuze aanpak komen.

Het vakgebied accounting (zie kader) heeft een bijzondere plaats binnen het ESB initiatief van een sterkte-zwakte analyse van het Nederlands bedrijfseconomisch onderzoek. In de kritische beschouwing van Boot en Cools over de Nederlandse bedrijfseconomie gaan zij ervan uit dat de volgens hen magere onderzoeksprestaties vooral het gevolg zouden zijn van de sterke invloed van de accountancy op de Nederlandse bedrijfseconomie ¹. In historisch perspectief is de opmerking over de sterke invloed van de accountancy juist. Jarenlang heeft de accountancy zijn stempel op de Nederlandse bedrijfseconomie gedrukt en de accountant Limperg is daarbij van groot belang geweest. Echter, er is de afgelopen zeventig jaar sinds Limperg zijn ideeën openbaarde veel veranderd. Vanzelfsprekend hebben ook andere paradigma's en wetenschapsgebieden de bedrijfseconomie en de accountancy in vérgaande mate beïnvloed. Een evenwichtige analyse van de positie van het Nederlandse bedrijfseconomische onderzoek, en die van de accounting in het bijzonder, doet zichzelf tekort als aan deze invloeden met eveneens aandacht wordt geschonken.

Onze analyse start met de prestaties van het Nederlands accounting-onderzoek. Vervolgens zullen zwakten van het Nederlandse accounting-onderzoek worden belicht. Daarna richten we het vizier op de toekomst en doen we voorstellen voor structurele veranderingen ter bevordering van het Nederlandse accounting-onderzoek. Deze voorstellen zijn, gezien de prestaties in het afgelopen decennium, hard nodig en kunnen leiden tot substantiële verbeteringen van het Nederlandse accounting-onderzoek. Wel eisen zij een rigoreuze verandering van de wijze waarop accounting-onderzoek in Nederland is georganiseerd. Alleen dan kan het Nederlandse onderzoek een zichtbare rol spelen in het internationale veld van accounting-onderzoek

De prestaties

In het algemeen zijn de door Nederlandse accounting-groepen geleverde onderzoeksprestaties in het afgelopen decennium zwak. Hoe deze prestaties ook worden gemeten, de uitkomst levert een constant en niet al te vrolijk stemmend beeld op. Twee recente VSNU-visitaties leveren hiervoor de meest betrouwbare en complete informatie. De VSNU visitatiecommissie economie-onderzoek heeft onder andere zes accounting-onderzoeksprogramma's beoordeeld. De commissie komt op basis van haar werkzaamheden tot de volgende niet mis te verstane conclusie ²: *The overall picture of accounting research in the Netherlands is gloomy. There are some good ideas for future work but there are enormous obstacles to be overcome before these can be expected to be seen as productive at the international level.* " Van de zes beoordeelde onderzoeksprogramma's behaalt slechts één onderzoeksgroep, de Universiteit Maastricht, voldoende op alle vier de onderdelen (*quality, productivity, relevance, viability*).

Bij de vorig jaar gehouden VSNU visitatie bedrijfskunde-onderzoek werden slechts twee accounting programma's ter beoordeling aangeboden. Eén programma, wederom de Universiteit Maastricht, scoorde goed met een zesde plaats op de lijst van gemiddelde scores van in totaal 26 programma's ³.

Ook ad hoc metingen laten zien dat de prestaties van het Nederlandse accounting-onderzoek zwak zijn. Op de bekende hitlijsten van beste (bedrijfs)economen, zoals gepubliceerd door *Intermediair* en *ESB*, komen geen accounting-onderzoekers voor. De tellingen van publicaties in SCI ('Science Citation Index') en SSCI (Social Science Citation Index) tijdschriften door Van Witteloostuijn en Boone wekken de indruk dat Nederlandse accounting-onderzoekers nauwelijks een rol spelen op het internationale veld van onderzoek ⁴.

Door veel accounting-onderzoekers wordt geklaagd over de gebruikte maatstaven in de genoemde metingen. Op een gangbare maatstaf, het aantal publicaties in SSCI tijdschriften, is inderdaad veel kritiek mogelijk. Zo zijn slechts zeven van de 120 internationale accounting tijdschriften in de SCI en SSCI indexen opgenomen en is slechts één van deze zeven tijdschriften Europees. Echter, de deels terechte kritiek op de gehanteerde maatstaven helpt de Nederlandse accounting-onderzoekers weinig. De reden is simpel. Op geen enkele maatstaf die de internationale betekenis van het Nederlandse accounting-onderzoek tracht te meten zou het Nederlandse accounting-onderzoek goed hebben gepresteerd.

De zwakten

De kritische VSNU-visitaties genereerden naar onze indruk twee reacties: een reactie van instemming en een reactie waarin ongeloof en gekwetstheid om voorrang streden. Deze laatste reactie geeft aan dat de door de commissie gehanteerde norm van internationaal wetenschappelijk publiceren niet breed werd gedragen onder onze Nederlandse collega's, in de veronderstelling dat onderzoek en onderwijs in accounting vooral gericht hoort te zijn op de eisen die de beroepspraktijk stelt. Daarbij hoorde een sterk normatieve, adviserende invalshoek. Wetenschappelijk-theoretisch en empirisch onderzoek heeft in deze kringen nooit op grote populariteit mogen rekenen. Deze oriëntatie werpt onoverkomelijke hindernissen voor internationaal publiceren op. Deze hindernissen hebben een hardnekkig leven, omdat zij in stand worden gehouden en zelfs worden versterkt door andere factoren, zoals de inhoud van het curriculum, de samenstelling van het wetenschappelijk personeel en de invloed van nationale instituties op onderwijs en onderzoek. Elk van deze factoren zal in het navolgende kort worden toegelicht.

Inhoud van het curriculum

De eisen van de beroepsopleiding tot accountant hebben een sterke invloed op het accountingonderwijs. Deze invloed varieert van het specificeren van de onderwerpen die aan bod dienen te komen tot het de facto vóorschrijven van specifieke boeken en les- en examenmethoden. Deze invloed is om twee redenen nadelig voor de bevordering van de wetenschap. Ten eerste maken strikte, inhoudelijke eisen aan het onderwijsprogramma het doceren minder aantrekkelijk. Enthousiaste medewerkers willen graag de ruimte om onderzoek te behandelen, te experimenteren met nieuwe onderwijsvormen en ruimte om hun eigen gedachten over het vak voor het voetlicht te brengen. Dichtgetimmerde onderwijsprogramma's maken het leven van full-time academici minder aantrekkelijk. Ten tweede leidt een sterke beroepsgerichte opleiding tot een zwakke ontwikkeling van de academische attitude van studenten, terwijl juist uit deze groep van studenten nieuwe promovendi moeten voortkomen. De beperkte belangstelling van afgestudeerde accountants voor de wetenschap hangt zeker samen met de bescheiden plaats die wetenschapsbeoefening in het onderwijsprogramma inneemt.

De nadelige effecten van strikte inhoudelijke eisen aan het onderwijsprogramma kunnen goed worden geïllustreerd binnen de deel-disciplines van de accounting. Op dit moment gelden de minste beperkingen voor de vakgebieden interne en externe verslaggeving. De meeste beperkingen gelden voor de gebieden controleleer, administratieve organisatie en bestuurlijke informatieverzorging. Juist de eerste gebieden hebben zich in Nederland wetenschappelijk beter kunnen ontwikkelen.

Het ontbreken van een onderzoekersopleiding

Zoals reeds is betoogd zijn de huidige curricula in accounting met gericht op de ontwikkeling van een wetenschappelijke attitude en het bespreken van wetenschappelijk onderzoek. Dit ontnemt de universiteiten de mogelijkheid om in een vroegtijdig stadium wetenschappelijk talent onder studenten te signaleren en deze tot een academische carrière te bewegen. Desondanks melden zich telkenjare nieuwe enthousiaste onderzoekers aan. Deze promovendi kunnen in Nederland met een gestructureerde onderzoekersopleiding volgen, zoals aangeboden door de Amerikaanse universiteiten. Daarmee heeft de Nederlandse onderzoeker ten opzichte van zijn Angelsaksische collega's een groot en vaak blijvend nadeel op het terrein van onderzoeksmethoden, statistiek en analytische vaardigheden. Dit nadeel uit zich in de sterk beperkte keuze van onderwerpen en onderzoeksmethoden door Nederlandse accounting-onderzoekers in vergelijking met internationale (meest Angelsaksische) collega's ⁵. Het ontbreken van een gedegen onderzoekersopleiding leidt op korte termijn tot een inefficiënt promotie-traject en geeft op de langere termijn de promovendus een blijvend nadeel bij het internationaal publiceren van zijn onderzoek.

Accounting-onderzoek vindt plaats in de gebieden externe verslaggeving, interne verslaggeving, management control, controleleer, administratieve organisatie en bestuurlijke informatieverzorging. In de internationale literatuur worden deze gebieden in grote lijnen afgedekt met de termen financial accounting, management accounting, auditing en accounting information systems. Het vak informatiemanagement valt buiten deze indeling omdat het in Nederlandse universiteiten veelal onder het vakgebied Bestuurlijke Informatiekunde is ondergebracht.

In de periode 1994 tot en met 1996 zijn in de vijf meest gelezen Nederlandse tijdschriften ⁶ op het gebied van de bedrijfseconomie 773 artikelen gepubliceerd (de navolgende informatie is gebaseerd op Groot, 1997). Naast financiering wordt het meeste gepubliceerd in management accounting (met inbegrip van management control), administratieve organisatie (met inbegrip van de inrichting van geautomatiseerde informatiesystemen), financial accounting en auditing (controleleer). De publicatie-output in Nederlandse bedrijfseconomische tijdschriften is derhalve behoorlijk hoog. (zie [tabel 1](#))

Tabel 1.

Vakgebieden	aantal artikelen	in percentages
Management Accounting	125	16%
Financial Accounting	99	13%
Auditing	83	11%
Administratieve Organisatie	115	15%
Financiering	124	16%
Marketing	30	4%
Logistiek	15	2%
Overig	182	23%
Totaal	773	100%

Niet alle artikelen bevatten oorspronkelijk wetenschappelijk onderzoek. Als we naar het onderzoek in accounting kijken vallen enkele thema's op waarover Nederlandse onderzoekers regelmatig schrijven (het is niet onze pretentie om hier een uitputtend

overzicht te produceren). Op het gebied van audit research vallen audit market research op (ontwikkelingen op het gebied van vraag naar en aanbod van diensten door accountantskantoren). Op het gebied van financial accounting houden veel studies zich bezig met de verklaring van stelselkeuzen (het gebruik van accountingmethoden bij de jaarverslaggeving) en de effecten van verslaggeving op het gedrag van vermogensverschaffers. Een aanzienlijk deel van het Nederlandse management accounting-onderzoek richt zich op de effecten van methoden van kostenberekening, kostenanalyse en prestatieverbetering op gedragingen van organisatiegenoten. Als we alleen de 'management accounting' artikelen bekijken die authentieke onderzoeksresultaten rapporteren en we vergelijken ze op de gebruikte onderzoeksmethoden met publicaties in zeven toonaangevende internationale management accounting tijdschriften ⁷, dan ontstaat het volgende beeld.

Nederlandse management accounting-onderzoekers blijken in vergelijking met hun buitenlandse collega's een duidelijke voorkeur te hebben voor het uitvoeren van case studies en het doen van onderzoek met behulp van vragenlijsten. We vonden geen Nederlandse artikelen met analytisch onderzoek. (zie ook [tabel 2](#))

Tabel 2

Onderzoeksmethode	In percentage van totaal	
	Internationaal	Nederland
Analytisch	36%	0%
Laboratorium	5%	5%
Tijdreeksen	10%	11%
Vragenlijsten	22%	37%
Case studies	27%	47%
Totaal	100%	100%

Nationale instituties

De mate waarin een vakgebied in de internationale wetenschappelijke literatuur is ondervetegenwoordigd wordt mede bepaald door de nationale instituties binnen een vakgebied. Onder nationale instituties wordt in dit verband bijvoorbeeld verstaan nationale gewoonten, wet- en regelgeving en taal. Wetenschapsgebieden waarin nationale instituties een belangrijke rol spelen lenen zich minder voor internationale wetenschapsbeoefening. Bijvoorbeeld het aantal Nederlandse historici dat een SSCI publicatie op zijn naam heeft staan zal klein zijn in vergelijking met het aantal Nederlandse wiskundigen. Wiskunde leent zich nu eenmaal beter voor internationale uitwisseling dan de historische wetenschap. Ook binnen de economische wetenschap kan dit mechanisme worden geïllustreerd. Volgens Portes doen de Europese theoretische economen het internationaal beter dan de meer empirisch georiënteerde economen ⁸. De reden is dat de waarde van empirisch werk beperkt wordt door het land waar de gegevens vandaan komen. Portes zegt hierover "Most empirical work has been American, and it does not travel well. Theoretical models and concepts are more easily transferable." Nationale instituties spelen een grote rol binnen het accounting-onderzoek en dit heeft de internationale ontwikkeling van het vakgebied geremd ⁹.

Ontbreken van full-time onderzoekers

Eén van de belangrijkste onderscheidende kenmerken van de Nederlandse accountinggroepen is het grote aantal part-timers en het kleine aantal full-timers. Hoewel ook de andere bedrijfseconomische vakgebieden de inzet van part-timers kennen, is hun aantal het grootst binnen de accounting. De te grote inzet van part-timers heeft het Nederlands accounting-onderzoek op twee manieren geschaad. Ten eerste is het huidige internationale onderzoek zodanig omvangrijk en geavanceerd, dat het onmogelijk erbij' gedaan kan worden. Ten tweede heeft de grote inzet van part-timers, en de beperkte inzet van full-timers, de bestuurlijke positie van accountants binnen faculteiten verzwakt. Accountants hebben in de afgelopen jaren grote aantallen studenten opgeleid. Veelal hebben ze verzuimd de daarbij behorende onderzoeksgelden te bemachtigen. Accountants hebben nauwelijks deelgenomen aan de facultaire gremia die beslissen over de meting van de kwaliteit van onderzoek en de toewijzing van onderzoeksmiddelen.

De toekomst

Eerder in dit artikel hebben wij gewezen op een aantal nadelige effecten van een te sterke invloed van de praktijk op de kwaliteit van het accounting-onderzoek. Toch kan de sterke band tussen wetenschap en praktijk, zoals wij die in Nederland kennen, ook ten voordele van het accounting-onderzoek worden gebruikt. Eén van de mogelijke voordelen is de relatief gemakkelijke beschikbaarheid van empirische gegevens. Veel buitenlandse studies zijn door de beperkte beschikbaarheid van empirische gegevens gebaseerd op publieke gegevens, of op gegevens verkregen in experimenten met studenten. Nederlandse accounting-onderzoekers zouden goed kunnen presteren door gebruik te maken van gegevens uit de praktijk maar met toepassing van de onderzoeksmethoden die nu internationaal gangbaar zijn. Dan is het tevens wél van belang om de praktijk te overtuigen van de waarde van het type onderzoek dat nu in de internationale tijdschriften wordt gepubliceerd. Gezien het voorgaande zijn we ervan overtuigd dat er ook goede mogelijkheden bestaan om het Nederlandse accounting-onderzoek internationaal te laten aansluiten. Daarvoor moeten op korte termijn wél de nodige maatregelen worden genomen, waarvan de belangrijkste hier in het kort worden genoemd.

Bundelen van accounting-onderzoek en onderwijs binnen faculteiten

Binnen de Nederlandse faculteiten economie en bedrijfskunde zijn veel middelen beschikbaar voor accountinggroepen. Deze middelen worden gegenereerd door het, zowel doctoraal als postdoctoraal, bedienen van stevige aantallen studenten. De beschikbare middelen worden echter vaak niet effectief ingezet tengevolge van interne versnippering. Binnen enkele Nederlandse faculteiten zijn aparte accountinggroepen gecreëerd op basis van de discipline (bijvoorbeeld verslaggeving versus controleleer en administratieve organisaties), plaats in het curriculum (doctoraal versus post-doctoraal) of activiteit (onderzoek versus onderwijs). Het opheffen van

deze versnippering, door alle groepen bij elkaar te voegen die binnen een faculteit actief zijn op het vakgebied accounting, zal de weg vrijmaken voor de vorming van een groep fulltimers die zich intensief bezighoudt met het vakgebied (zie verder over de wenselijkheid van meer fulltimers).

Inrichten van een onderzoekersopleiding op het gebied van accounting

Eén van de meest dringende voorzieningen die op korte termijn moet worden vervuld is een hoogwaardige en samenhangende onderzoekersopleiding in accounting. Zoals reeds is opgemerkt wordt hier aan al het nodige gedaan, maar de activiteiten zijn nog ad hoc waardoor ze niet altijd goed op elkaar aansluiten. Deze activiteit kan niet door één universiteit alleen worden gerealiseerd, maar zal door intensieve samenwerking tussen onderzoeksgroepen tot stand moeten komen. Daarvoor zijn twee zaken van belang: coördinatie tussen instellingen en fondsen om senior onderzoekers voor deze opleiding vrij te maken. Beide zaken ontbreken momenteel en dit werkt belemmerend op een snelle en doeltreffende totstandkoming van deze opleiding.

Verduidelijken van de academische carrière in accounting

Zoals in andere disciplines zou een academische carrière in accounting aan duidelijke academische kwaliteitseisen moeten voldoen. We pleiten in concreto voor een aparte aanduiding van de part-time hoogleraren die niet gepromoveerd zijn en die in de beroepsopleidingen werkzaam zijn. Zij doen immers ander werk en dit zou in hun titulatuur tot uitdrukking moeten komen. Enkele Amerikaanse accounting groepen hebben praktici aan zich gebonden onder de titel *clinical professor*. Wij stellen voor een nieuwe Nederlandse titel in te voeren, bijvoorbeeld die van *praktijk-hoogleraar*. Deze hoogleraar verzorgt onderwijs, is soms betrokken bij onderzoek, maar geeft geen leiding aan onderzoeksgroepen en heeft niet het promotierecht. Dit een duidelijk signaal aan hen die een academische carrière ambiëren: er is slechts één route naar het hoogleraarschap, namelijk die van promoveren en het publiceren van kwalitatief hoogwaardig onderzoek. De route via de praktijk, zonder promotie, leidt naar een andere positie in de universitaire wereld.

Verminderen van de invloed van de beroepsopleiding

De beroepsopleiding zou zich moeten beperken tot de postdoctorale fase, zodat structuur, inhoud en vormgeving van het onderwijs in de eerste fase volgens wetenschappelijke normen plaats kan vinden. Het vrijwaart het eerste fase onderwijs van de concurrentieverhoudingen op de markt voor beroepsopleidingen waardoor beter kan worden voldaan aan de academische eisen die bij een doctoraalopleiding horen.

Vergroten van de betrokkenheid van beroepsgroepen bij onderzoek

Onderzoek is er in verschillende soorten en maten. Zo kan men een onderscheid maken in fundamenteel-wetenschappelijk of toegepast onderzoek. Dit onderscheid geeft aan in hoeverre wetenschappelijke resultaten direct bruikbaar zijn voor de praktijk. Elk van deze twee soorten onderzoek is nodig om de kennisvoorraad op peil te houden en te vergroten. Elk is ook, mits uitgevoerd volgens de academische regelen der kunst, geschikt voor internationale publicatie. Naar onze stellige overtuiging is de praktijkbeoefening en het beroeps onderwijs gebaat bij kwalitatief hoogwaardig en productief onderzoek in accounting. Bedrijven, accountantskantoren en postdoctorale opleidingen moeten derhalve geïnteresseerd worden in het financieren van onderzoek en in het geven van mogelijkheden aan accountingonderzoekers tot het doen van onderzoek in hun beroepspraktijk. Onderzoekers hebben hierbij de taak helder aan te geven wat de meerwaarde van hun onderzoek voor de praktijk is ¹⁰.

Verhogen van de wetenschappelijke kwaliteit van Nederlandse tijdschriften

Eén van de belangrijke redenen om internationaal te publiceren is de hoge eisen die internationale tijdschriften aan de wetenschappelijke kwaliteit stellen en die ze met behulp van review procedures handhaven. We zien eigenlijk geen reden waarom een strikte kwaliteitshandhaving alleen in internationale tijdschriften zou moeten plaatsvinden. In de Nederlandse context kennen we pas zeer recent review procedures. Naar onze mening zouden de kwaliteitseisen voor de beoordeling van bijdragen aan Nederlandse wetenschappelijke tijdschriften moeten worden verhoogd. De beoordelingsprocedures moeten strikter, waarbij het invoeren van 'blinde' reviews een goede eerste stap is.

Conclusies

Hoewel wij geen systematische tellingen hebben verricht lijkt het aantal Nederlandse accountingonderzoekers dat tracht aan te sluiten bij het internationale onderzoek momenteel te groeien. Het besef lijkt doorgedrongen dat accountingonderzoek gedaan dient te worden in een internationale context. Ook betrekken de meeste onderzoeksgroepen momenteel buitenlandse top-onderzoekers bij hun accountingonderzoek. Dit helpt om in korte tijd de achterstand op het peloton van internationale onderzoekers in te lopen.

De recente opmars biedt enige hoop voor de toekomst. De mogelijkheden om in Nederland accounting-onderzoek te doen dat aansluit bij het internationale veld zijn duidelijk verbeterd. Deze opmars is echter op twee onderdelen kwetsbaar. Ten eerste wordt de opmars door een zeer kleine groep van senior onderzoekers gedragen en versterking van deze geleerden is noodzakelijk. Tevens is de oogst nog steeds mager te noemen: slechts enkele onderzoekers lukt het met een zekere regelmaat in echt goede tijdschriften te publiceren.

Het is te verwachten dat metingen van prestaties een regulier onderdeel zullen blijven van het Nederlandse bedrijfseconomische onderzoek. De bui voor het Nederlands accounting-onderzoek waait dus niet over. De vraag kan gesteld worden wat een goede prestatie van de Nederlandse accountingonderzoekers zou zijn in de komende jaren. Gezien het eerder besproken belang van nationale instituties voor het vakgebied, en de gevolgen daarvan voor de 'objectieve' maatstaven van wetenschappelijke productiviteit zoals het aantal publicaties in SSCI tijdschriften, zullen de Nederlandse accounting-onderzoekers waarschijnlijk altijd een bescheiden rol blijven spelen in de vakgebied overschrijdende ranglijsten. De waarde van deze ranglijsten moet echter niet worden overschat. Waar het vooral om gaat is het oordeel over onze prestaties door vakgenoten in het buitenland en het oordeel van onze collega's in de andere bedrijfseconomische vakgebieden. Deze oordelen zijn de basis van de VSNU visitaties zoals die zijn uitgevoerd in de afgelopen jaren. De uitdaging voor de huidige generatie accounting-onderzoekers is derhalve om in de eerstvolgende internationale visitatie van het

onderzoek goed voor de dag te komen. De lat ligt hoog maar is zeker niet onbereikbaar.

Zie ook het artikel van L. van der Tas, [Zoeken op raakMakken](#), *ESB-Dossier*, 7 januari 1999, blz D1

---

1 A. Boot en K. Cools, Bedrijfseconomisch onderzoek in Nederland: een illusie?, *ESB*, 9 april, blz. 284 - 288.

2 VSNU, *Quality Assessment of Research/Onderzoeksbeoordeling*: Economics, Utrecht, december 1995.

3 VSNU, *Quality Assessment of Research/Onderzoeksbeoordeling*: management *Management Science and Business Administration*, Utrecht, september 1997.

4 A. van Witteloostuijn en C. Boone, Een meting van de productiviteit van Nederlandse bedrijfswetenschappers in 1990-1993, *MAB*, december 1996, blz. 665 - 668.

5 T.L.C.M. Groot, De noodzaak van Wetenschappelijke Bedrijvigheid in Management Accounting Onderzoek. In: Bulte (red.), *fMA Kroniek 1997*, Samsom; S. Maijor, R. Meuwissen en L. Quadackers, *The effects of national institutions on audit research: evidence from Europe and North-America*, paper gepresenteerd op het eerste International Symposium on Audit Research, Los Angeles, 1996.

6 Dit zijn *TFM* (Tijdschrift voor Financieel Management), *TBA* (Tijdschrift voor Bedrijfsadministratie), *CM* (Controllers Magazine), *TAC* (Tijdschrift voor Accountants en Controllers) en *MAB* (Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie).

7 *AOS* (Accounting, Organizations and Society), *CAR* (Contemporary accounting Research), *JAE* Journal of Accounting and Economics), *JAR* Journal of Accounting Research), *TAR* (The Accounting Review), *MAR* (Management Accounting Research - VK), *JMAR* Journal of Management Accounting Research - VS).

8 R. Portes, Economics in Europe, *European Economic Review*, 1987, blz. 1329-40.

9 G. Whittington, The 1992 research assessment exercise, *British Accounting Review*, 1993, blz. 383-95.

10 Zie voor enkele concrete ideeën op het gebied van management accounting-onderzoek Groot, op.cit. 1997 en A. Atkinson e.a. New directions in management accounting research, *Journal of Management Accounting Research*, 1995, blz. 79-108; en op het terrein van financial accounting: W. Buijink, Some remarks on the production of accountancy research in the Netherlands, in: M. Bonnet e.a. (red.), *fMA Kroniek 1997*, Samsom, 1997, blz. 17-36.